

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
411-41/2024
Београд

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 20484 датум 29.8.2024.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ИЛИ СЕ МОГУ
НАЛАЗИТИ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ

МОНИТОРИНГ ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

Извештај о посети Окружном затвору у Зајечару

Београд, август 2024. године

1. УВОД

1.1. МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива³, Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Одбор за људска права Ваљево и КликАктив – Центар за развој социјалних политика.

По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

¹ „Службени лист СЦГ – Међ. уговори“, бр. 16/05 и 2/06 и „Службени гласник РС – Међ. уговори“, бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ „Службени гласник РС“, бр. 82/22.

1.2. ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

УСТАНОВА	Окружни затвор у Зајечару (у даљем тексту: Завод)
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	23. август 2024. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НПМ, у складу са чланом 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ВРСТА ПОСЕТЕ	Контролна посета
ЦИЉ ПОСЕТЕ	Праћење поступања по препорукама НПМ
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Ненајављена посета
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана у обављању послова НПМ
САСТАВ ТИМА	др Наташа Тањевић, заменица заштитника грађана Ивана Босиљчић, Заштитник грађана/Стручна служба

1.2.2. ТОК ПОСЕТЕ

У уводном разговору са управником Завода представљени су чланови тима и циљ посете и прибављене основне информације о стању у Заводу. Након тога, чланови тима су у заводским службама остварили увид у релевантну документацију и од службеника прибавили информације релевантне за предмет извештаја. Обављени су разговори са 8 лица лишених слободе која су се налазила у затвореном одељењу завода и извршен обилазак појединих спаваоница и просторија Завода. На крају посете, управнику Завода су изнети прелиминарни налази из обављене посете.

1.2.3. САРАДЊА СА НПМ

Мониторинг тиму НПМ пружене су тражене информације, омогућен увид у затражену документацију и разговори са лицима лишеним слободе по избору чланова тима. **Професионално поступање руководства и службеника Завода током посете НПМ представља пример добре праксе у поступању, у складу са законом предвиђеном обавезом сарадње органа са НПМ.**

1.3. ПРЕТХОДНА ПОСЕТА

НПМ је 20. октобра 2021. године обавио посету Заводу, у складу са утврђеном методологијом која је развијена ради остваривања циља посете, односно провере постојања појаве тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака. О овој посети је сачињен Извештај са пет препорука за отклањање уочених недостатака и

унапређење поступања према лицима лишеним слободе.⁴ Извештај је достављен Заводу и Управи за извршење кривичних санкција, који су обавестили НПМ о мерама предузетим ради поступања по препорукама.

Током ове посете, НПМ је пратио на који начин је поступио по упућеним препорукама. У овом извештају су представљени налази до којих је НПМ дошао.

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ

2.1. ПОСТУПАЊЕ ПО ПРЕПОРУКАМА НПМ

НПМ похваљује све напоре и активности које су предузете у циљу поступања по упућеним препорукама.

1. ПРЕПОРУКА НПМ:

Управа за извршење кривичних санкција ће у ОЗ Зајечар обезбедити услове за радно ангажовање осуђених лица разврстаних у затворено одељење и притвореника.

ПОСТУПАЊЕ ПО ПРЕПОРУЦИ:

На дан посете НПМ, у затвореном одељењу Завода се налазило 36 осуђених лица. За разлику од стања уоченог током претходне посете, када осуђени из затвореног одељења нису били радно ангажовани, НПМ је током ове посете уочио да су предузете активности у циљу унапређења поступања у овом делу. Наиме, осам осуђених лица из затвореног одељења је у тренутку посете било радно ангажовано на пословима у вешерају, на одржавању хигијене, на подели оброка и у берберници. Они у оквиру своје третманске групе остварују и проширено право на погоднији смештај. У том циљу определене су две просторије одвојене решеткама од осталог дела ходника, а режим боравка у њима се разликује од осталих осуђених у затвореном одељењу у томе што су врата ових спаваоница током већег дела дана откључана, у ходнику се налази импровизовани дневни боравак са столом и фотељама, који могу користити осуђена лица, као и телефон.

Поред наведеног, поједини осуђени из затвореног одељења повремено су ангажовани и на пословима кречења у Заводу.

Када је реч о притвореницима, према службеним наводима, они нису радно ангажовани, јер у Заводу не постоје могућности за њихово радно ангажовање. Имајући разумевање за чињеницу да је тешко обезбедити услове за радно ангажовање, те похваљујући све напоре и активности које је Завод предузео са циљем да се омогући радно ангажовање за један број осуђених лица у затвореном одељењу, **НПМ изражава очекивање да ће Завод уложити додатне напоре у правцу обезбеђивања радног ангажовања за што већи број осуђених лица из затвореног одељења, као и стварања наведених услова и за притворена лица, у мери у којој је то могуће.** На овај начин би се обезбедило поступање у складу са међународним стандардима, односно препорукама које је Европски комитет за спречавање мучења, нечовечних или понижавајућих казни или поступака (ЦПТ) упутио у извештајима након посета Републици Србији.

⁴ Извештај о посети Окружном затвору у Зајечару, дел. бр. 26733 од 30.12. 2021. год.

С тим у вези, НПМ указује да је у свом последњем Извештају из јануара 2024. године, објављеном након посете Републици Србији 2023. године⁵ ЦПТ, између осталог, констатовао да притвореници дане проводе у ћелијама играјући друштвене игре и гледајући телевизију, те да се једина активност састоји у приступу дворишту у распону од 30 минута до 2 сата дневно. Имајући у виду наведено, ЦПТ је позвао српске власти да предузму конкретне мере за израду дневног програма активности за све притворенике на основу напора започетих у КПЗ Панчево. Циљ би требало да буде да се затвореницима обезбеди најмање осам сати активности ван ћелије (рад, стручни курсеви, образовање, рекреација и спорт).

2. ПРЕПОРУКА НПМ:

ОЗ Зајечар ће за осуђена лица разврстана у затворено одељење постављати индивидуалне циљеве за које у том заводу постоји могућност реализације.

ПОСТУПАЊЕ ПО ПРЕПОРУЦИ:

По препоруци је поступљено. **НПМ на овом месту похваљује рад службеника третмана у овом заводу као пример добре праксе у поступању према осуђеним лицима.**

У Заводу је запослено пет службеника третмана, и то: један у пријемном одељењу, два у полуотвореном и два у затвореном одељењу. Према службеним наводима, а што је потврђено и увидом у документацију, службеници третмана воде рачуна о томе да се осуђеним лицима постављају оствариви индивидуални циљеви, односно циљеви за које у Заводу постоји могућност реализације и то најчешће: развој друштвено прихватљивог понашања, радно ангажовање и организовање активности слободног времена.

Према службеним наводима, у Заводу се спроводе и специјализовани програми за групни рад са затвореницима и то општи когнитивно-бихејвиорални програм, програм за починиоце насиља у породици и програм за зависнике од психоактивних супстанци. Исти се реализују у групама, једном до два пута недељно у трајању од два сата.

Такође, службеници третмана су, након што су сагледали потребе осуђених лица, развили и посебан програм *Развој социјално прихватљивог понашања* који је едукативног карактера и усмерен је на то да лице разуме себе и да има могућност да утиче на своје понашање. Овај програм се реализује у групама, у затвореном одељењу, једном недељно.

Поред наведеног, у Заводу се организује већи број различитих турнира и такмичења у које су укључена и осуђена лица из затвореног одељења, попут турнира у стоном фудбалу, бацању тројки, скоку у вис и даљ, индијском билијару и сл. Као део третманског рада сачињен је и реализује се и квиз о познавању Правилника о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора и Закона о извршењу кривичних санкција, у ком учествују осуђена лица, која за постигнут успех у квизу знања добијају и дипломе.

Дан пре посете НПМ, у Заводу је била реализована обука запослених, као и осуђених лица из затвореног и полуотвореног одељења, о првој помоћи у случају ургентних стања, коју су реализовали заводски лекар, техничар и запослени у Црвеном крсту.

У Заводу се на месечном нивоу организује и проглашење „Собе месеца“ и „Радника месеца“. На предлог стручног тима, управник завода доноси одлуку и награђује осуђене

⁵ CPT/Inf (2024) 04, пар.59.

из одређене собе у којој је изглед, чистоћа и однос међу осуђенима оцењен као најбољи у протеклом месецу, као и осуђене који су то заслужили залагањем на радном месту. Награде су у затвореном одељењу у виду додатне шетње, сока или других производа, а за осуђене у полуотвореном одељењу додељује се и ванредни излазак у град.

3. ПРЕПОРУКА НПМ:

ОЗ Зајечар ће притвореним лицима омогућити да изван затворених просторија, на свежем ваздуху проведу најмање два часа дневно.

ПОСТУПАЊЕ ПО ПРЕПОРУЦИ:

По препоруци је поступљено. Увидом у документацију уочено је да се притвореним лицима, по правилу, омогућава боравак на свежем ваздуху у трајању од два часа дневно, а у појединим случајевима и у дужем трајању. Према службеним наводима, због великих врућина, време шетње се мења по собама да би се избегло да увек исти притвореници бораве на ваздуху у најтоплијем делу дана. Такође, на захтев притвореника, када због временских прилика желе да буду у шетњи краће време, командири их раније враћају у собе, односно притвореници нису приморани да користе ово право у трајању од два сата, уколико то не желе. Отуда су у евиденцији, у појединим случајевима, затицани подаци о боравку на свежем ваздуху у трајању краћем од два сата.

4. ПРЕПОРУКА НПМ:

У ОЗ Зајечар, лекар ће сваког дана обилазити лице које се налази на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу.

ПОСТУПАЊЕ ПО ПРЕПОРУЦИ:

По препоруци је поступљено. Увидом у књигу обилазака лица у самици, уочено је да се обиласци уредно евидентирају у Књизи обилазака која се води у Служба за обезбеђење, с тим да лекар у Заводу води и посебну евиденцију обилазака које обавља, а у коју уписује датум обиласка и коментаре који се односе на здравствено стање лица. Уочено је да лекар свакодневно обилази лица у самици, а у случају да је потребно обавити мерење тежине и сл., осуђено лице се изводи у амбуланту.

На дан посете НПМ, није било лица која се налазе на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу.

5. ПРЕПОРУКА НПМ:

У ОЗ Зајечар први лекарски преглед лица лишених слободе укључиваће преглед свих телесних предела, односно преглед лица без одеће, ради откривања евентуалних телесних повреда које могу бити у вези са насилним поступањем према лицу лишеном слободе, а у медицинску документацију ће се уносити констатација да је извршен целокупни телесни преглед.

ПОСТУПАЊЕ ПО ПРЕПОРУЦИ:

Први лекарски преглед обавља се одмах по пријему у Завод, истог дана, било да је реч о притвореном или осуђеном лицу. Тада се отвара здравствени картон, узима анамнеза и лице упита да ли има свеже повреде.

Према наводима заводског лекара, први лекарски преглед се обавља тако што лице скине горњи део одеће, а доњи део само уколико каже да има повреде. Води се књига повреда, а повреде се констатују и у обрасцу извештаја са шемом тела на којој се означавају повреде.

Увидом у документацију уочено је да се све повреде детаљно описују, уцртавају у шему тела и фотографишу, да лекар уноси детаљне наводе лица о начину настанка повреда као и да даје мишљење о повезаности тих навода са констатованим повредама, те о постојању знакова или индикација да је према осуђеном насилно поступано обавештава управника.

НПМ указује да је поступање лекара у заводу у том погледу у складу са важећим прописима и стандардима, али да је са становишта превенције тортуре неопходно да се први лекарски преглед обавља „на голо“, независно од тога да ли се лице жали на повреде или не.

1.

ПРЕПОРУКА

У ОЗ Зајечар, први лекарски преглед лица лишених слободе по пријему у Завод ће увек обухватати визуелни преглед комплетног тела лица, а у медицинску документацију ће се уносити констатација да је извршен целокупни телесни преглед.

2.2. ДОДАТНА ЗАПАЖАЊА ИЗ ПОСЕТЕ

НПМ је приликом обиласка спаваоница током претходне посете уочио да се на већем броју кревета налазе стари, дотрајали душеци. На наведено је указано и руководству Завода током посете и добијено је обавештење да су за потребе ОЗ Зајечар обезбеђени нови душеци (укупно 90), те да ће исти бити замењени у најкраћем року.

Током ове посете, НПМ је уочио да су сви душеци у међувремену замењени новим. Према службеним наводима, ради заштите од појаве стеница континуирано се предузима запрашивање, кречење просторија, мењање душека, третман одеће, одржавање хигијене простора и личне хигијене осуђених.

Такође, током обиласка Завода, НПМ је уочио да је извршено хигијенско кречење спаваоница и ходника у затвореном одељењу, да је извршено реновирање тоалета, да је набавком нових телефонских говорница повећан број говорница на шеталишту и да је направљен нов вешерај са четири машине за прање и сушење веша, у којем је радно ангажовано осуђено лице из затвореног одељења.

НПМ похваљује проактиван однос управе Завода усмерен на побољшање смештајних и других животних услова у Заводу.